

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 100 (10).**

1922 a.

Sisu: 1. Riigikogu juhatuseteadaanne muudatuste kohta komisjonides. 2. Rkl. E. Liwak'i küsimine põllutöoministeeriumile Wängla mõisa asunikude kohtade pealt väljatõstmise asjus. 3. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Tallinna wahipataljonis ettetulnud sündmuste kohta. 4. Liht ulmineku-wormeli wastuwõtmine. 5. Koosoleku lõpetamise küsimus.

Riigikogu koosolek 23. märtsil 1922. a. kell 10 h. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**, wahepeal sekretäär **A. Tupits**.

Juhatusel lauas istub esimees **J. Kukk**.

Walitsusel lauas: sõjaminister **J. Soots**, hiljem ilmub haridusminister **H. Bauer**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

Juhataja K. Wirma: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on rahwasaadikutele kätte jagatud. Selle kohta sõnasoowijaid ei ole.

1. Riigikogu juhatuseteadaanne muudatuste kohta komisjonides. Enne kui päewakorra juurde üle minna, on mul au teatada, et Riigikogu juhatusel on teadaanded sisse tulnud, et terwishoiu komisjoni liikme kohused maha paneb rkl. Chr. Kaarna ja omawalitsuse komisjoni liikme kohustused rkl. Th. Pool.

Riigikogu läheb esimese päewakorrapunkti juurde. Küsimise ettekandmiseks on sõna rkl. härra Liwak'il.

2. Rkl. E. Liwak'i küsimine põllutöoministeeriumile Wängla mõisa asunikude kohtade pealt väljatõstmise asjus.

E. Liwak (põl.) (loeb): 1920 a. harisid Wängla mõisa maid maaharijate osatõlmise liikmed: Hans Laagus, Jüri Juhkam, Daniel Rämmal, Hans Holm,

Hans Reeman, Mihkel Holm, Tõnis Rooste, Mihkel Waller (wabadusristi kawaleer), Mihkel Maitse, Hans Siren, Hans Rumma, Hendrik Unde, Jüri Liedenberg, Mihkel Murro (tasuta maasaaja), Jaan Waino ja endine mõisarentnik August Pärnbaum,

maakultuuriliselt pooleks jagatult, mille juures igal liikmel, kui ka Pärnbaum'il, põllutöoministeeriumiga iseäraline leping tehtud oli 1920 majandusaasta peale, s. t. kunni 1. maini 1921 a.

Wängla mõisa planeerimine sündis 20. VIII. 20 a. ning sai planeerimise peakomisjoni poolt 6. detsembril m. a. kinnitatud.

Läänemaa riigimaade-ülem oma kirjaga 15. I. 21. nr. 126 all kutsus wallanõukogu kokku Wängla mõisa tükeldatud kohtade peale kandidaatide määramiseks. Nimetatud nõukogu koosolek oli 9. webruaril 1921 a., kus ka esitatud olid riigimaade-ülema wolinik ja Lääne maakonnawalitsuse esitaja. Et kandidaate rohkem oli, kui väljajagamiseks määratud kohti, siis said mõne koha peale kaks isikut määratud. Sellepärast leppisid osatõlmise liikmed isekeskis kokku ja walisid endile kohad välja ja nõukogu otsustas ühel häälel neile kohad kätte anda.

Endisele rentnikule Pärnbaum'ile, kes ka koha peale kandideeris, ei lubanud wallanõukogu kohta anda, sest tema olla enne juba koha nr. 11 põllutöoministeeriumi tehnika peawalitsuse kaudu rendile saanud.

Ülewalnimetatud Wigala wallanõukogu otsus sai 8. aprillil 1921 a. Lääne maakonnawalitsuse poolt kinnitatud ja sellega astus maareformi §§ 74, 75 põhjal seadusejõusse.

Wigala wallawalitsus oma nõukogu otsuse täitmiseks 9. webruarist s. a., mis Lääne maakonnawalitsuse poolt kinnitatud sai, andis ülewalnimetatud kandidaatidele teada, et nemad wõiwad nendele määratud kohtadel tööle asuda.

Warsti aga selgus, et August Pärnbaum'i rendileping põllutöoministeeriumiga Wängla mõisa harimiseks, nagu see oli 1920 majandusaastal, sai automaatselt pikendatud üheks aastaks, s. t. kunni 1. maini 1922 a., sest ametnikkude hooletuse

pärast ei olnud endine leping õigel ajal üles öeldud, Pärnbaum protesteeris uute asunikude vastu ja andis ühe osa nendest kohtusse, paludes neid kohtade pealt välja tõsta, missugune nõudmine sai ka rahuldatud II. jaoskonna rahukohtuniku poolt Lihulas.

Osatühisuse liikmetel oli leping ilma iseäralise ülesütlemiseta, kuna Pärnbaum'il, nagu selgub põllutöoministeeriumi ametnikkude wastusest, oli leping küll ühe aasta peale, aga sarnast § 9, nagu ajutistes rendilepingutes on, et see leping lõpeb ilma iseäralise etteütlemiseta, ei olnud, mille juures ka seletati, et temale ei saanud põllutöoministeerium omal ajal lepingut üles öelda, ja seeläbi pidi põllutöoministeerium lepingu ühe aasta peale pikendama. Ametlikult puuduwad küll mainitud teated Pärnbaum'i lepingu sisu kohta, ainult sarnased on ametnikkude seletused.

Seeläbi tekkis niisugune ebaloomulik seisukord, et kandidaadid, kes maaseaduse ja maareformi teostamise määruste põhjal seaduslikult kohtade peale kindlaks määratud olid, oma maakohti kätte ei võinud saada.

22. juunil s. a. pöörasid asunikud põllutöoministeeriumi poole palwega, kus asja sarnasel kujul, nagu siin ette toodud, walgustasid.

Nimetatud palwes nõudsid asunikud Pärnbaum'iga tehtud uuendamise lepingut tühjaks tunnistada, ja Läänemaa riigimaade-ülemale ette kirjutada seaduslikult määratud kandidaatidega maareformi teostamise määruste § 80 põhjal wiibimata rendilepinguid teha.

Selle palwe peale wastas põllutöoministeeriumi maakorralduse peawalitsus 30. juunist 1921 a. nr. 7795 all „et Wigala wallawalitsusel ei olnud mitte õigus kohti välja anda. On ta seda teinud, siis on ta oma wõimupiiridest üle astunud.“

See asjaolu, et tähendatud asunikud oma kohtadelt said välja tõstetud, wõimaldas mõisarentnikule Pärnbaum'ile wõljal, mis asunikud olid külwanud, ära koristada ja oma kasuks jätta. Kahi, mis asunikud kirjeldatud „maareformi teostamise“ juures saanud, ulatab kunni 1½ miljoni margani.

Ettetoodud wäärnähtusi silmas pidades, palun põllutöoministeeriumi wastata:

1) Mis mõtleb põllutöoministeerium asjaolu lahendamiseks teha.“

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

4. Wabariigi Walitsuse wastus Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Tallinna wahipataljonis ettetulnud sündmuste kohta.

Sõjaminister J. Soots: Lugupeetud rahwasaadikud! Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste rühma arupärimise peale Tallinna wahipataljonis juhtunud sündmuste kohta, on mul Wabariigi Walitsuse nimel au wastata järgmist.

See arupärimine, mis on esitatud Wabariigi Walitsusele E. i. s. t. p. Rk. rühma poolt, sisaldab eneses suuri ja raskeid süüdistusi meie sõjawäejuhtide ja sõjawäe üldise korra kohta. Need süüdistused, mis siin paberil kirjutatud on, said süwendatud weel Riigikogu liikme härra Ast'i poolt, kes tähendas selle kohta, et meil ohwitserid lüüa sõdurid, nende wahiekord olla halb ja olla hoopis teistsugune kord, kui enamalt, ning selles olla süüdi peaasjalikult praegune sõjaminister. Ühtlasi tähendas ta ka, et see olla sõjawäe lagunemise tundemärk. Niisugused rasked süüdistused ei ole sihitud mitte üksikute juhtumiste kohta, waid peaasjalikult terve sõjawäe korra kohta. Meie sõjawägi, olgugi, et ta wäike on, on siiski küllalt suur selleks, et mõned niisugused juhtumised wõiwad ette tulla. Et aga süüdistatakse terwet süsteemi, sellepärast siis, kätte saades praegust arupärimist, tundis sõjaminister ennast kohustatud olema selles asjas spetsiaaluurimist toime panna. Selle jaoks sai määratud ohwitser, kes sugugi ei teeni nende ülemate all, kelledele wahipataljon allub, ja teisest küljest, et need küsimused olid seotud sündmustega, mis käiwad sõjakohtu piirkonda, siis wõttis omalt poolt asja üles ka sõjawäe prokuratuur, ja kohtuurijad sõitsid kohale. Selle järeldusel on minul siis kaks kokkuwõtet: 1) kokkuwõte juurdlustest, mida toimetaski ohwitser ja 2) sõjawäe prokurööri kokkuwõte uurimisest, mis kohtuwõimud toimetanud. Kõige selle järeldusel on wõimalik kategooriliselt wastata kõigi nende küsimiste peale, mis ette on pandud. Nagu ma juba tähendasin, tuleb seda arupärimist mõista mitte selles mõttes, et siin tegemist on üksikute juhtumistega, waid terve süsteemiga, mis iseäranis härra Ast'i sõnadest välja paistis.

Pea tähendama, et praegune Wabariigi Walitsus waatab selle asja peale laialt. Wabariigi Walitsus waatab selle asja peale nõnda wiisi, et kui seaduses on keelatud üldse löömine, siis ei tohi seda ette tulla, ei sõdurite, ega ka ohwitseride wahel, ei sõjawäelaste, ega ka sõjawäelaste ja eraisikutewahel. Asudes niisugusele seisukohale, on Wabariigi Walitsus algusest peale katsunud selleks samme astuda, et niisugused üksikud halwad juhtumised, mis mõnel pool ette tulnud, ära kaoks. Et asi nõnda on, siis toon ma mõned näitused ette. Kohe selle peale, kui praegune Wabariigi Walitsus ametisse astus, nägi ta, et sõjawäelaste ja tsiwiilametnikkude wahekorrad terawad olid. Pea ütles, et terawad wahekorrad tsiwiilametnikkude ja sõjawäelaste wahel praegugi olemas on, kuid kõige terawamad olid nad just siis, kui praegune walitsus ametisse astus. Eriti teraw wahekorrad olid Walgas soomusrongide ja raudteewalitsuse esitaja wahel. Mina kawatseisin kohale sõita, et wahekorrad korraldada, kuid see sõitmine wiibis paar päewa, ning siis sain telegrammi, et üks soomusrongide ülem on löönud jaama korrapidajat tema ametikohuste täitmise juures. See asjaolu kiirendas minu sinna sõitu. Ma ise rewideerisin kohapeal asjaolusid ja leidsin, et wedurite ja rongide suhtes oli üks annud ühed käsud, teine teised, ja wahekorrad selgitamise juures paistis ohwitserile, et jaama korrapidaja küllalt korrekt ei ole olnud, ja sellepärast oli ta teda löönud. Seda tähele pannes, et löömist ka sarnasel juhtumisel sallida ei wõi, otsustasin mina ohwitserile kangema karistuse peale panna, siiski aga distsiplinaar korras, ehk küll wõimalik oli teda ka kohtu alla anda, ja seda nimelt sellepärast, et temal wabadussõjas, niisama ka Wene sõjas, suured teenused olid. Mina määrasin temale kõrgema distsiplinaar karistuse, ja nimelt: tagandasin teda rongiülema kohalt. Nimelt wõis tema rongiülema abiks ehk mõne muu teise koha peal olla, kunni ta omale niipalju külmawerelsust on omandanud, kui palju seda eraisikutega läbi käies tarwis on. (Wahelhüüe: Üks hirmus karistus.) Seda kõiki tegin ma awalikult, kõik sõjawägi teadis seda, ma awaldasin seda oma päewakäskudes. Ma mõtlesin, et ajakirjandus ja seltskond sellest aru saab, et tarwis on niisuguse rusikaõiguse tarwitusele otsekohe piir panna. Kuid sellest sai minule pettumus

osaks. Warsti ilmus „Postimehes“ artikkel, kus kirjeldatakse selle ohwitseri teenuseid, ja lõppude-lõpuks jõutakse otsusele, et see karistus, mis praegune sõjaminister sellele ohwitserile peale pannud, liiga raske on. Saades Eesti ajakirjanduse poolt moraalilist tuge, ei jäänud nimetatud ohwitser mitte soomusrongide peale teenima, waid ta lahkus wabalt teenistusest. See ei olnud mitte neljanda klassi ohwitser, nagu neid Kerenski ajal palju oli, waid keskkooli haridusega isik, kes pärast ülikooli astus. Peale selle tekkisid ülikoolis jutud, et endised wabadussõja kangelased ei saa sõjawäes edasi teenida, sest nüüdne sõjaminister olla Wene ohwitser, kes halwasti maakeelt räägib jne. Waadake, niisugune oli selle loo tagajärg; wõib ütelda, et terwe Tartu asus praegusele sõjaministrile opositsiooni. (N a e r.)

Selle peale waatamata, kindlaks jättes arwamisele, et rusikaõigus ikkagi maksa ei wõi jääda, otsustasin tema vastu wõitlust jätkata.

Minewal suwel oli weel üks juhtumine kuulsa Rakwere rahwamaja aias. Seal oli ka üks ohwitser üht kõrgemat riigiametnikku löönud. Jällegi tähele pannes, et ohwitseril teenused olid, siis arreteerisin mina selle ohwitseri kümneks päewaks, awaldasin seda oma päewakäsus, nii et sellest ka ajakirjandus teadis. Seda tegin ma just sellepärast awalikult, et teiste tähelepanu selle peale juhtida, et niisugune asi ei ole lubatud. Suwel oli weel üks kolmas juhtumine ohwitseri ja politsei wahel, see oli küll enam rüselmine, kui löömine. Sama ohwitser oli kursustel. Oma päewakäsus wiisin ma selle ohwitseri polku tagasi.

Ma arwan, et härra Ast sellest näha wõib, et praeguse walitsuse soow ei ole mitte rusikaõigust kaitseda, ja et praegune sõjaminister katsub sellele rusikaõigusele piiri panna. Mis puutub sõduritesse, siis pea ütles, et mina ei jõua kõiki oma korraldusi päewakäskudes awaldada. Minu juures käiwad frondiülemad ja neile annan mina andmeid ja juhtnõure. Kui hakati Eesti sõjawäge esimest korda õpetama, siis tuli muidugi palju eeltööd teha, kuidas wiisi õpetada ja mis õpetada. Ka siingi sai tähelepanu juhitud selle peale, et käsitsi kaklemist olla ei tohi. See kõik näitab, et kõik see, mida härra Ast tõendab, et praegune sõjaminister on sallinud rusikaõigust, ei ole mitte õige. Wahipataljonis ei ole ükski ohwitser sõdurit löönud. (W a h e l -

hüüe: Aga ohwitseride teadmisel on küll lõõdud.) Sellest ma räägin edaspidi. On veel süüdistus ette pandud, et meie sõdurid saavad piinatud õppusel. Selle kohta on juurdlusel vastus. Enne kui seda seletada, tahan midagi jutustada sõjawäe korrast ja õppustest. Asi seisab selles, et sõjawäe teenistus nõuab väga palju füüsilist jõudu ja selle tõttu ei võeta ka nõrga terwisega inimesi sõjawäe teenistusse. Sõjawäkke võetakse ainult hea terwisega isikuid, kuid ka nemad ei ole sellel alal traineeritud. Peaõppus sõjawäe teenistuses seisab selles, et hästi püssi lasta. Et inimese käed ei ole selle jaoks tarviliselt välja arenenud, siis tehtakse selle jaoks wastawaid harjutusi. Esiotsa tunduvad need harjutused väga rasked; inimesed ei jõua kuigi palju harjutusi läbi teha, aga aegamööda edasi harjutades saadakse tarwiline wilumus. Ma pean ütleva, et kui mina junkrukoolis olin, siis oli seal traineerimise wiis niisugune, et enne kui püssiharjutustele välja mindi, tehti harjutusi püssi palgesse wõtmises. Wiimane sündis nii, nagu seda harilikult tehakse. Esimesel päewal tehti järgimööda 20 korda püssi palgesse wõtmist, siis päewpäewalt suurendati seda harjutamist progressiivselt kunni 120 kordse püssi palgesse panemiseni. Peale selle lasti wabalt püssi ühe käega üles tõsta, nagu seda keegi suutis. See on sõjawäe traineerimise wiis, mis iseäranis suur oli junkrukoolis, kus tulewasi ohwitserisid kaswatati, kuna sõjawäeosades muidugi nõnda palju ei nõutud. Teine haru, milles sõjawäelased hästi välja peawad olema arenenud, on jooksmine. Frondil tule all olles tuleb sõjawäelastel jooksta, selle juures maast üles tõusta kui kuul ja tüki maa järele jällegi maha langeda, et warju leida. Ma pean ütleva, et Lääne-Euroopas on mõnes kohas selles suhtes väga kaugele mindud. Itaalias on wäeosad, kus jooksjate samm peab 1½ meetrit pikk olema. Meie ei oska seda kuidagi enesele ette kujutada. Ja nii pikki samme pidid sõjawäelased arwu järele kunni 180 minutis tegema. Seal on jooksmised wahel mitu ja mitu kilomeetrit pikad. Meie muidugi niikaugele ei lähe, kuid siiski paneme suurt rõhku jooksu harjutamise peale. Meil jookseb terve rühm korruga; muidugi jääwad mõned sõdurid jooksu maha. See on meie sõjawäeline jooksu traineerimine. Sõjalistel harjutamistel on üldse sarnane süsteem maksew, et kui keegi millegis õpeasjas

maha jääb, siis teda sunnitakse seda asja sagedamini tegema. Ma mäletan, et minu ajal oli palju niisuguseid, kes ei jõudnud redelit mööda ainult käte peal üles ronida rohkem kui 4—5 pulka. Teised aga suutsid 4—5 sülda kõrgele ronida, ja kes halwasti ronisid, need harjutasid sagedamini.

Juurdlus, mis Tallinna wahipataljoni suhtes toime pandud, tõendab, et meil on teatud wiisil traineerimisega tegemist. Lastakse kas püssi palgesse wõtta, joosta, gümnaastikat teha jne. Neid, kes mingisuguses asjas maha jääwad, sunnitakse wastawaid harjutusi sagedamini tegema. Ja sellest ei saa kuidagi wiisi mingisugust piinamist ega narrimist välja lugeda, nagu iseseiswad sotsialistid seda teewad. Juurdluse materjaali põhjal wõin kinnitada, et mingisuguseid piinamisi ega mõnitamisi Tallinna wahipataljonis ohwitseride poolt toime ei ole pandud. Mis aga puutub unterohwitseridesse, siis on asi siin natuke pahem. Siin on ette tulnud üksikuid lõõmisi ja müksamisi. (J. Piiskar (is.): Kas see oli hooga wõi hoota lõõmine?) Seda ei tea ma mitte. Teie oskate siin selles asjas paremini wahet teha ja jagada neid lõõmisi hooga ja hoota lõõmisteks. Minul sellel alal praktikat ei ole. Kõik need ettetulnud lõõmised ja müksamised on tehtud wargsi, ilma ohwitseride teadmata, nii et ohwitserid seda mitte ei ole näinud. Meil on sõjawäes niisugune kord, et rooduülem igal kuul küsib sõduritelt järele, kas ei ole kellegil millegi asja peale kaebtust tõsta. Selle küsimise juures aetakse kapralid ja unterohwitserid kõrwale, et iga sõdur wõiks wabalt oma kaebtust awaldada. Nende järelepärimiste juures on selgunud, et sõduritel on olnud mõnesugused kaebtused saamata jäänud warustuse ja muu kohta. Et keegi oleks sõdurit lõõnud, selle kohta ei ole mitte kaebatud. Et sõjawäes mingisuguseid lõõmisi ei tohi ette tulla, seda teawad kõik ohwitserid. Ka on neil teada selles asjas sõjaministri arwamine ja sellest välja minnes ei julge keegi ohwitser sellest otsekohe üle astuda, ja ei julge tema unterohwitseridele sõjaministri korraldusele wastukäiwaid juhtnõõre anda. Nagu ma juba tähendasin, on unterohwitseride poolt mõned lõõmise juhtumised ette tulnud. Ma peataksin iga arupärimises puudutatud juhtumise juures eraldi.

Arupärimise punkt 2. üteldakse, et olla keegi sõdurit lõõnud, kes peale seda hai-

gemajasse oli wiidud ja seal ära oli surnud. See juhtumine oli 16. weebruaril 1922 a. wahipataljoni III roodus. Kannataja sõduri nimi oli Eller. Terwise poollest oli ta nõrk, aga muidu oli ta väga edasipüüdja. Ta oli Juhkentali haigemajas haige olnud. Pärast haigemajast wäljatulekut anti temale üks päew puhkust. Ta oleks wõinud ka järgmisel päewal puhkust saada, kuid tema ei läinud seda puhkust endale mitte nõudma. Et tema oli haigemajas olnud, ja teistest maha jäänud, siis ei antud temale mitte ranitsat selga, ega püssi kätte. Teda pandi teiste juurde ja ta pidi ilma püssita õppima. Ma olen natukene eksinud, see sõdur ei olnud mitte Eller, waid tema nimi oli Sooman. Niisama ei olnud see juhtumine mitte 16. weebruaril, waid 6. märtsil. (M. Martna (sd.): Tähendab — käesolewal kuul.) Eller'i kohta räägin mina pärast. See oli käesolewa kuu 6-dal päewal. Muude harjutuste seas tuli ka harjutus jooksus ette. Ühes teistega jooksis ka Sooman. Jooksu ajal oli tema maha kukkunud ja, ilma et teised seda tähele oleksid pannud, maha lamama jäänud. Alles tagant järele sõitja külamees oli hüüdnud, et kuulge, üks sõdur jäi teil maha. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Aga need inimesed, kes seal hulgana juures seisid, räägiwad hoopis teist keelt.) Oli saadetud sõdurijärele, teda oli üles tõstetud ja ambulantsi wiidud. Ambulantsis oli katsutud temale kunstlist hingamist teha ja muid abinõusid tarwitusele wõtta, kuid tema oli ikkagi ära surnud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Teda oli peksuga sunnitud jooksma.) No waadake, sellest on tehtud järeldus, et teda on sunnitud peksuga jooksma, mille tagajärjel tema ka surnud olla. Lubage siin ütelda, et keegi ei ole näinud, et teda oleks löödud. Et ta teistest maha jäi, see tekkis sellest, et ta oli wiletsa terwisega. Keegi teda taga ajanud ei ole, nõnda et seal õieti löömist pole olnud. Siin on väga tähtsad minu arwates arstide arwamised. Nemad kõik tunnistawad ühest suust, et nemad keegi ei ole märganud surnud sõduri ihu peal mingisuguseid wägiwalla tundemärke. Et teile selget pilti anda, missugune wigane inimene Sooman oli, luban teile arstlisel ülewaatamisel lahtilõikamise juures tehtud akti ette lugeda, mis ütleb järgmist: „Arstlisel ülewaatusel ja lahtilõikamisel ei ole Sooman'i keha

peal mingisuguseid wägiwalla wõi peksmise tundemärke awalikuks tulnud, kuna aga ülewaatusel ilmsiks tuli, et Sooman'il pahem kops oma terwes ulatuses külgehuude külge kaswanud, pahema kopsu alumise osa ülemas küljepoolses jaos leidis hanimuna suurune kõwenemine (induratio). Südame ülewaatuse põhjal jõudis arst otsusele, et surm on tulnud südamerabanduse tagajärjel südamelihase haiguse ja parempoolse südame nõrkuse tõttu. Südamelihase haiguse põhjuseks loeb arst läbipõetud külgehakkawat haigust, mille jäljed olewat näha pahemas kopsus. Pahema pleura õõnsuse täielise kinnikaswamise tagajärjel olewat tekkinud hingamise takistus, mis kaasaaitawaks põhjuseks olnud südame nõrkusele ja tema rabandusele.“ Niisugune on siis arstide arwamine, arstlise komisjoni arwamine. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas teil santisid kasõ ja wäesõn?) Noh, seda mina ei tea — see on juba arstlise komisjoni arwamine. Prokurööri kokkuwõttes seisab, et kedagi Sooman'i surmas süüdistada ei tule.

Mis puutub teise küsimusesse, nimelt juhtumisesse Eller'iga, siis on see sedawõrd pahem, et selles unterohwitser tõesti süüdi oli. Harjutuse ajal oli Eller teistega ühes jooksnud, ja ühe käänaku peal teistega mitte suutnud sammu pidada. Pean tähendama, et Eller ei olnud mitte nõrk sõdur, waid ta oli täiesti terwe. Et Eller teistega sammu ei jooksnud, oli teda unterohwitser jalaga löönud, ja löök oli kubemesse trehwanud, mille tagajärjel kubemes paistetust tekkis. Esiteks ei ole Eller löögi tagajärjel suurt walu tunnud, kuid paari tunni pärast hakanud ta kanget walu tundma. Eller toimetati haigemajasse ja seal selgus, et on tekkinud paistetust, ühtlasi ka nahaalune werejooks. Haigemajas seletati hiljuti, et sellest löögist sõdurile mingisuguseid tagajärgi ei saa olema. Sõdur on praegu veel haigemajas. Lööja unterohwitser sai wahi alla wõetud ja sõjawäe kohtu-uurija kätte antud. On selgeks tehtud, et ka mõned teised unterohwitserid õppuse juures löömist on tarwitunud ja nende wastu on ka kohtulik uurimine käimas.

Kui küsida seda, mis otstarbel ja sihil unterohwitserid löömist tarwitawad, siis peab tähendama, et nemad liig madala haridusega on, nagu teisedki sõdurid, kuid

natuke rohkem edasijõudjad. Neilt ei saa nõuda säärast moraalselt alust, nagu seda võiks intelligent inimeselt nõuda. Edasi ei ole meil sedawõrd mitmesuguseid distsiplinaar karistusi sõdurite jaoks, kui seda oli endises Wene sõjawäes. Wene sõjawäes oli arestisid 3 järku: lihtarest, kõwendatud arest ja arest pimedas kartseris. Wene sõjawäes võis ka sõdurit wee ja leiwa peale panna, meil aga ei saa. Meil on üks ainuke harilik arest, mis, nagu tõendakse, alati mõju ei awalda. Mõned unterohwitserid soowiwad omale alluwaid sõdurid paremini wälja õpetada, sest sellest oleneb nende teenistuse käik ja palgakõrgendus. Ja et karistusabinõusid wähe on, siis tarwitawad nad lubamata abinõusid sellel ajal, kui ohwitserid seda ei näe.

Kolmas juhtumine, millest arupärimises räägiti, käib sõduri kohta, nimega Waarpuu, kes rongi all surma on saanud. Prokurööri kui ka ohwitseride poolt kogutud andmed ütlewad, et tema on ka noor nekrut olnud, kelle waimuomadusi alguses keegi ei tunnud. Esite pandi temale need samad nõudmised ette, nagu teistelegi sõduritele, pärast selgus aga, et ta nüri mõistusega oli, ehk, nagu öeldi, natuke lollakas. Ta tegi niisuguseid asju, mida harilikud inimesed ei tee. Karistada ei saanud ta mitte 8 korda, nagu arupärimises öeldud, waid kõigest 4 korda. Muuseas on ta karistada saanud kõögiseina ääres loomuliku mustuse tegemise eest. Niisuguse iseloomuga sõdur ei ole roodus mitte soowitaw. Ka Wene wäes oli mõnes roodus 1 ehk 2 niisugust sõdurit, kes nürid olid ja keda roodukomandeer katsus mõne paraadi ehk waatuse korral reast kõrwaldata. (W a h e l h ü ü e: K a s k a r t s e r i?) Niisugused sõdurid on roodukomandeerile nuhtluseks. Ei ole wõimalik niisuguseid inimesi wälja õpetada sedawõrd, et nad mitte reast maha ei jääks ja laskmise juures tema kuulid ükskõik kuhu ei lendaks. (W a h e l h ü ü e: P e a b s i i s o l e m a r o o d u k o m a n d e e r i l n i i s u g u n e n u h t l u s k a e l a s?) Ei, see ei pea mitte nii olema, aga see juhtub sagedasti nõnda. Käesolewal juhtumisel saatis roodukomandeer sõdur Waarpuu kohta wallawalitsusele järelepärimise, kas ta pole mitte waimuhaige olnud. Sellel samal ajal wabastati Waarpuu reaõppusest ja pandi tema peale majanduslised tööd, nimelt saadeti kartulid koorima, wett kandma, puid raiuma, kõõki pühkima. Kaassõdurite tõenduse

järele oli Waarpuu alati sellega wäga rahul. Siis tuli aga niisugune juhtumine, et 7. märtsil kadus ta ilma kellegile ütle-mata roodust ära. Ei teatud, kus tema sugulased asuwad, ei teatud teda kusagil otsida ja iseäranis tähele panna, sest seda on ennegi juhtunud, et noored sõdurid ilma lubata sugulaste pool käiwad. Kapral Jaanus'e seletuse järele olewat Waarpuu 7. märtsil kõõgis kartulid koorides rääkinud, et ta Suure Pärnu maanteele tuttawate kaupmeeste poole tahtwat minna. Siin aga tuli teade, et raudteel, mitte kaugel sellest kohast, kus Pärnu maantee raudteest üle käib, on keegi sõdur surma saanud. Siis saadeti igast wahipataljoni roodust üks mees surnukeha waatama ja seal tuli awalikuks, et see Waarpuu oli. Järelwaatuse akt räägib, et surnukeha mitmest kohast purustud ja tuhakastiga mitukümmend sammu edasi on lohistud. Sel ajal oli sealt 2 rongi läbi sõitnud: kell ½6 kaubarong ja kell 6 reisiaterong. Missuguse rongi alla Waarpuu sattunud ehk kuidas õnnetus juhtus, ei ole teada. Ei ole ka mingisuguseid andmeid, et keegi unterohwitseridest tema surmas süüdi oleks.

See oleks nüüd kõik materjaal, mis arupärimises ette pandud küsimiste peale on kogutud. Wastan ette pandud küsimiste peale üksikasjalikult. Esimene küsimine on järgmine: Kas on teada Wabariigi Walitsusel eelkirjeldatud sündmused Tallinna wahipataljonis?

Siin wõin ma wastata, et mis teada on, seda olen mina ette kannud. Muud teada ei ole.

Teine küsimine: mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha sarnase korra likwideerimiseks?

Selle küsimise peale pean wastama, et siin mingisugust sõdurite piinamise süsteemi pole olnud. Üksikuid löömise juhtumisi on küll ette tulnud, kuid Wabariigi Walitsus asub seisukohal, et löömisi mitte olla ei tohi, ja sellepärast saawad lööjad karistatud seaduses ettenähtud korras.

Kolmas küsimine: Kas kawatseb Wabariigi Walitsus süüdlased wastutusele wõtta?

Jah, kes süüdlased löömisel, saawad sõjaringkonna-kohtu ees wastust andma.

Neljas küsimine: Kas ja kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus hoolitseda nende sõjawäelise korra ohwrite perekondade eest.

Selle küsimise peale peab wastama, et Wabariigi Walitsus ei hoolitse ju iga

üksiku inimese eest. Pealegi praegusel korral nähakse siin ainult õnnetut juhtumist. Kui neil perekondadel aga maksu wate seaduste järele õigus on abi saada, siis peawad nad selles asjas töö- ja hoolekandeministeeriumi poole pöörama. Aga nagu ma ütlesin, ei näe mina siin süüdlast, ei näe ka mitte, et see mingisuguse walitsewa korra süü oleks, ja sellepärast siin wististe keegi ei ole kohustatud nende perekondade eest hoolitsema.

Arwan, et sellega oleks sisuliselt kõik need küsimused wastatud. Ma tahan toonitada, et mul on rõõm, et ma dokumentaalselt wõisin näidata, et siin mingisugusest piinamise süsteemist, kus ohwitserid kedagi lööma õpetawad, ehk wähe-malt seda salliwad, juttugi ei wõi olla. Hoopis wastupidi, Wabariigi Walitsus on kõiki abinõusid tarwitanud, et üksikuid löömise juhtumisi wälja wiia. Ja Wabariigi Walitsus loodab, et tema seadusliste abinõudega lõppude-lõpuks kõik need üksikud juhtumised nullini wõib wiia.

Juhataja K. Wirma: Kodukorra § 92 põhjal palun teatada, kas arupärijad sõjaministri wastusega rahuldatud on.

J. Piiskar (is.): Teatan arupärijate nimel, et meie selle wastusega rahuldatud ei ole. Teen ettepaneku kohe läbirääkimisi pidada.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on otsustatud läbirääkimisi kohe awada.

J. Piiskar (is.): Härra sõjaminister tutwustas Riigikogu korraldustega, mis tema poolt maksuma pandud, et sarnaseid nähtusi ära hoida, nagu neid meie arupärimises on käsitatud. Tema rõhutas, et tema mure ja hool on olnud, et ei tohi olla sõjawäes löömist, ja et seda on nõutud tema poolt päewakäskude teel ja et on ka süüdlasi wastutusele wõetud, kui niisugused nähtused ilmsiks on tulnud. Härra sõjaminister ei saanud siiski ümber lükata seda, et, näituseks, ühes ainukeses pataljonis, nimelt wahipataljonis on terve rida sarnaseid juhtumisi siiski ette tulnud. Tema ütles edasi, et surnud sõduri Sooman'i keha peal ei olnud mingisuguseid wägiwalla märke. Wõib olla. Kui sõdur sunniti jooksuma, teda püssiwarwaga läbi riiete lüües, siis loomulikult ei olnud sarnast peksmist, kus keha peale nähtawad märgid oleks wõinud jääda. Nii et arstide protokoll ei tarwitse seda mitte tõendada.

Kui meie oma arupärimist esitasime, siis kuuldus Riigikogu liigete poolt wahelhüüdeid, et teistes kohtades ka sarnaseid nähtusi ette tuleb. Ma olen kuulnud, et Pärnus ja Rakweres samalaadilisi juhtumisi on olnud ja Tartus, näituseks, on tarwitatud ratsapiitsa sõdurite kallal, jne.

Täiesti uskudes, et härra sõjaminister on need korraldused teinud, mis tema siin ette kandis, tuleb ikkagi järeldada, et kõigi nende korralduste peale waatamata, edasi kestawad nähtused, mille peale meie arupärimises tähelpanu juhiti. Nende abinõudega, mis härra sõjaminister sarnase korra likwideerimiseks sõjawäes on tarwitanud, ei ole tema mitte suutnud seda korda likwideerida. Kõikidest päewakäskudest hoolimata, süüaluste wastutusele wõtmisest hoolimata, kestawad need nähtused edasi. Kordan weel, et ühes ainukeses wäikeses wäeosas on ette tulnud terve rida wäärnähtusi, millest härra sõjaminister ühtegi ümber ei lükanud, mille kohta ta ainult wäikseid korrektiive ette tõi, kuna küsitaw on, kumb kirjeldus õigem on, kas see, mis arupärimises ette toodud, wõi see, mille esitas sõjaminister. Ma ei taha ütelda, et härra sõjaminister temal olewaid andmeid oleks püüdnud ebaõigelt walgustada, aga juhin tähelpanu selle peale, et igakord ametlik uurimine ei anna kõige täpisemaid teateid sel lihtsal põhjusel, et inimesed ei julge awalikud olla. On täiesti arusaadaw, et kui, näituseks, wang täna kaebab halwa ümberkäimise üle, siis ei ole temal mingisugust kindlustust, et tema homme weel pahemat ei kannata. Ja sama lugu on sõjawäes. Öeldakse, et ohwitseridele ei olla kaebtusi olnud. Aga kas ja kuidas kaebtuste wastuwõtmist ohwitseride poolt toimetatakse? Mul on andmed, et wahipataljoni noored sõdurid ohwitseride poolt ülekuulamist esimest korda näinud alles siis, kui need sündmused juba awalikkuse ette olid tulnud. Ja siis on sõdurid neid asju ohwitseridele jutustanud.

Siis kõneles härra sõjaminister sõdurite traineerimisest, milleks olla püssiharjutused, jooksuharjutused, jne. ja näitas, et sõdurid, kes nõrgemad on ja teistega ühes ei jõua, sunnitakse sagedamini harjutusi tegema. Selle süsteemi, kui sarnase, wastu ei taha ma mitte waielda. Ma ei tunne kahjuks spordi traineerimise meetodi mitte ja ei saa otsustada kui otstarbekohane see meetood on. Kui aga näituseks pannakse sõdurile — nimelt Willem Klaas'ile — 80 naelane liiwakott selga ja

lastakse pool tundi joosta ja siis pannakse see sõdur terwelt kaks tundi püssi alla seisma ja unterohwitser juurde, et sõdur püssi wajuda ei laseks, wõi kui puhkeajal wõetakse üksikud teiste hulgast wälja ja pannakse nende peale teataw karistus, siis ei ole see mitte traineerimine. Niisama on lugu jooksuharjutustega olnud. Kui teistele antakse puhkust, sunnitakse neid edasi jooksma. See ei ole mitte spordi traineerimine, kui inimest sunnitakse üle jõu tegema. Kui, näituseks, seotakse sõdur rihmaga posti külge kinni ja sunnitakse koha peal marsimise harjutusi tegema, siis peab isikutel, kes seda traineerimiseks nimetawad, olema traineerimisest väga iseäraline arusaamine. Ma ei usu ka mitte, et spordimehed, kes seda asja kõige paremini peaksid teadma, sarnaseid traineerimisi spordi alal käsitaks. Kui sunnitakse inimest wiimase jõupingutusenä, kunni mahakukkumiseni tegutsema, siis on see kurnamine ja piinamine ja just sarnastest asjadest on jutt olnud. Neid ei saa mitte wõtta kui traineerimist waid lihtsalt kui teatawat karistust, sest kui rühmaülem sõdurile käsu annab, ja siis pöörab lihtsalt enese teisale ja teeb niisuguse näo nagu oleks tema teise ülesande kallal ametis, ja hiljem näitab, et ta on sõduri ära unustanud, — siis ei ole juttu mingisugusest harjutusest, waid millestki muust. Harjutuste ja traineerimise nime all pannakse karistusi toime. Ja sellest ongi peaasjalikult tingitud need nähtused, millest arupärimises kõneldakse.

Ohwitserid on seletanud, et löömine on keelatud, aga kui seda ilma hoota tehakse, siis ei olla see löömine. See on wist müks, millest kõneles härra minister. Harilik kodanik ja noored nekrutid, kes seda tehnikat ei tunne, leiawad selle olewat löömise. Härra sõjaminister ise ei salganud seda, et löömise on ette tulnud. Ta tunnistas õigeks isegi raske löömise. Inimene jookseb ja teine lööb tema jalaga kubemesse. Kui joostes oleks küünarnukkidega teisele külje pihta müksatud ehk käega selga löödud, siis oleks sellest aru saanud, aga kui jooksjale lüüakse jalaga kubemesse, siis ei ole see mitte juhuslik, waid äärmiselt osawalt ettewalmistatud löök.

Härra sõjaminister laskis siin kukkuda lause, mis väga iseloomustab praegust korda sõjawäes. Nimelt olla Walgas üks ülem ametist tagandatud senniks, kunni ta omab külma werd tsiwiilisikutega ümberkäimiseks. Tähendab, sõduritega

ümber käies oli soomusrongide ülem sarnaseks muutunud, et harilikude erainimestega ümberkäimiseks temale pikk õppuseaeg ära kulub. Kui teie oleks sunnitud teda kuhugile loomaaeda minema tiigrite keskele ja selleks teda külmawerd harjutama oleks saatnud, siis saaksime sellest aru, aga et tsiwiilinimeste jaoks, keda Eestis rohkem kui miljon, et selle halli massi jaoks see traineeritud sõjawäelane ennast eriti ümberkäimiseks harjutama peab, see on väga imelik ja ühtlasi kujukas selleks, kuidas sõjawäeülemus on harjunud ümber käima sõduritega. Kui sarnaselt iseloomustatakse kõrgemaid sõjawäelasi nende ümberkäimises rahwaga, siis arwan, et ei ole waja enam fakte ette tuua ümberkäimisest sõjawäes. Kas sarnased lood sõjaministri teades ehk tahtmisel on sündinud, seda meie ei tea. Meie oleme konstateerinud, et walitseb sarnane kord, ja sõjaministri ülesanne on seda likwideerida. Teie toonitate küll, et teie poolt on korraldus tehtud nende wäärnähtuste wastu wõitlemiseks, kuid sellel pole nähtawasti tagajärge. Oleks waja teada, mis sõjaminister edaspidi teha kawatseb sarnaste nähtuste ärahoidmiseks, ja missuguseid abinõusid ta nende wastu wõitlemiseks tarwitada mõtleb.

Siis on siin weel paar asjaolu, mida arupärimises küll ei puudutatud, aga et sõjaminister nad kõne alla on wõtnud, siis tahan nende juures natukene peatada. Härra sõjaminister teadis jutustada, et jooksu peal mahakukkunud sõdur Sooman ministusse langenud ja täitsa tähelepanemata teistest maha jäänud. See sõdur oli läbi ja läbi haige, ta oli kopsuhaige ja weel rida teisi haigusi, nagu arstid konstateerisid. Sellele inimesele anti haigemajast tulles ainult üks päew puhkust ja siis sunniti teda teistega ühes jooksma. Härra sõjaminister tõendab, et Sooman maha langenud ja pärast ambulantsis südamera-banduse tagajärjel surnud, et tema teistest mahajäämist ja mahakukkumist pole märganud. Mina muidugi selle sündmuse juures ei olnud, aga minu teada on lugu teisiti olnud. Nimelt olla wanem alamohwitser seda sõdurit sundinud jooksma löökidega. Ma ei tea, kas teda just siis löödi, aga see püssiwarwaga löömine oli tarwitusel, ja sõdur pidi jooksma kartes, et teda wõidakse lüüa. Püssiwarwaga löömine on olnud korduwa nähtus. Mis puutub tähelepanemata mahajäämisesse, siis on minul teada, et ka see lugu teisiti olnud. Isegi politsei on kohal olnud ja

ümberolijate hulgast on imestust avaldanud selle kohta, kuidas muidu nii agar politsei wahele ei sega, kui inimest peksakse. Wõib olla, et nende inimeste jutustus ainult nende mõtlemise, ettekujutuse väljendus on, et meil siin on tegemist mingisuguse psühholoogilise nähtusega, aga minu peale jättis see jutustus küll sarnase mulje, et need inimesed seda rääkisid, mida nad ise tõepoolest olid näinud. Ja nii on põhjust oletada, et lugu tõepoolest nii oli, nagu mulle jutustati, aga mitte nii, kui härra sõjaminister siin ette tõi. Kuid isegi siis, kui eeldada, et õige on see kirjeldus, mille esitas härra sõjaminister, siis on siin sündinud ikkagi rohkem, kui waja sõjawäeliste harjutuste mõttes. Haigemajast väljatulnud sõdurit sunnitakse jooksmas senni kui ta maha langeb, ja teiseks on imelik, et sõjawäkke wõiwad sattuda haiged, kellest on teada, et neil kopsud ja süda haiged on, et nende kohta wõidakse terve pikk haiguste nimestik kokku seada, nagu pärastisel arstilisel järeelwaatusel on konstateeritud. Imelikud on ka need sõjawäearstid, kes mitte konstateerida ei saa juba komisjonis, kas isik on kõlbulik sõjawäkke wõtmiseks wõi mitte. Mulle jutustati edasi, et samas wäeosas teeniw noor sõdur on läinud ambulantsi ja teatanud, et tema on täiesti wigane. Seal on ta läbi waadatud ja öeldud, et komisjon on teid wastu wõtnud, tähendab teie peate terve olema ja kui teie weel ambulantsi tulete, siis paneme teid kartseri. Härra sõjaminister, niiwiisi tehakse kindlaks ja niiwiisi arstitakse sõjawäelasi ja otsustatakse, kas nemad terwiseliselt wõiwad sõjawäes teenida. Kui sarnaseid metoode tarwitatakse füüsiliste haiguste puhul, siis loomulikult on arusada selle kolmanda sõduri seisukord, kes, wõib olla, füüsiliselt terve, aga waimliselt ebanormaalne oli. Sõjaminister ütles, et harilikult tulla igas roodus niisuguseid inimesi ette. Mina ei saanud aru, mis härra sõjaminister sellega ütelda tahtis, kui ta jätkas, et niisugused olla komandeerile nuhtluseks. Tuleb järeldada, et komandeer harilikult sarnaste sõduritega hoolimatalt ümber käib, kui oma nuhtlusega. Endises Wene sõjawäes näis see nii olewat. (W a h e l h ü ü e: K a s t e i e s õ j a w ä e s o l e t e o l n u d ?) Ma ei ole kauemat aega sõjawäes teeninud, ainult mõne kuu, aga selle aja jooksul wõisin ma mõndagi tundma õppida, nii et see ilm mulle täiesti wõõras siiski ei ole. Wõin ütelda, et Wene sõjawäes oli niisugune

kord, kus just eriti otsiti wälja inimesi, kes järeleandlikud wõi poisikeselised, wõi ebanormaalsed olid. Neid tehti üldiseks märgulauaks — naerulauaks. Harjutuste waheaegadel otsiti nad üles ja hakati nendega, nii ütelda, tsirkust tegema jne. Eesti sõjawäes on nähtawasti seesama süsteem olemas. Ma järeldan seda muuseas ka sellest härra sõjaministri ütelsest, et sarnased inimesed roodukomandeerile nuhtluseks olla. Sellest wõib järeldada, et iga roodukomandeer püüab nii ehk teisiti lahti saada sellest nuhtlusest, ja waatab selle isiku kui oma otsekoheste waenlase peale ja peab ennast ka tema wastu ülewal nii, nagu waenlase wastu ennast ülewal peetakse. Neljanda roodu sõdur Waarpuu oli sarnaseks nuhtluseks wane male alamohwitserile ja rooduülemale. Sellepärast pandi teda ka ülemuse poolt igasugust mustust kasima jne. Härra sõjaminister wäidab, et see sõdurile head meelt tegi. Mina ei ole kuulnud kunagi, et sõdurid sarnase tööga rahul oleksid. Sarnased tööd on alati nende natukene lollakate teha. (J. Laidoner (põl.): Kui reateenistusest aga ära saab, küll siis tehtakse kõik-sugu tööd ära!) See oli, härra Laidoner, õndsalt elupikenduse ajal, kui mindi igasuguste tööde peale. Aga need olid ka teistsugused härrad. Need tegid niiwiisi, et kui nad metsatööde peale saadeti, siis löid nad seal niisugused kombinatsioonid, et järeelwaataja sai päewapalga enesele ja elupikendaja läks põõsa alla pikutama ning mõlemad olid üksteisega wäga rahul. (W a h e l h ü ü e: K u i d a s. P i i s k a r ä r a p ä ä s i s ?) Praegu ei ole minu pääsemise küsimus päewakorral, aga kui see teid huwitab, siis wõiks teie selle kohta arupärimise teha ja ma jutustaksin teile seda. (Üldine naer.) Aga härra sise-ministrile ma ütleks, et mina pääsesin sealt ära kõige seaduslikumas korras sel ajal Wene makswate seaduste alusel, kui kaubanduskooli õpetaja.

Kui niisuguseid nähtusi terve rida juba ühes wäeosas ette tuleb, siis arwan mina, et ei saa küsimust ikkagi nii lihtsalt wõtta, et ära kuulata härra sõjaministri seletused ja päewakorras edasi minna. Need nähtused on siiski niiwõrd tõsised, et ka Riigikogu peaks siin oma sõna kaasa ütleva.

M. Martna (sd.): Härra sõjaministri seletusest jäid mulle mõned laused meelde, mis wäga iseäralikud paistawad ole-

wat. Härra sõjaminister juhtis selle peale tähelepanu, et see ohwitser, kes Walgas raudteeülemat oli löönud, sai distsiplinaar korras karistatud ning sõjaminister tegi temale märkuse, ta peaks omale külma werd omandama tsiwiilisikutega ümberkäimises. Rkl. Piiskar peatas juba selle lause juures, kuid minule paistab sest lausest see külg iseäralikuna ja nimelt, et härra minister leidis, sellel ohwitseril ei olnud küllalt külma werd eraisikutega ümberkäimises, kuid kas härra minister ka seda leidis, et tal külmawerd sõjawälastega ümberkäimises tarwiline ports on olnud, wõi arwab härra minister, et seda sõjawäelaste jaoks waja pole? Härra minister ei leidnud mitte, et sel ohwitseril üldse külmawerd ei olnud. Sellele järgneks siis teine asi: ohwitseride löömised, mis ette tulewad eraisikute wahel, lahendatakse ära distsiplinaar teel ja tsiwiilisik, kes sõjawäelase käest nii haawawal wiisil lüüa saanud, peab sellega leppima. (O. Strandman (töer.): Ta wõib ka erateel kaebada!) Niipalju kui mina tean, on need asjad kõik ära lõpetatud ning pole mitte erakaebtusi wastu wõetud ja sellest peame wälja lugema, et eraisik sõjawäekohtu wastu kaitseta on ja et sõjakohus eraisiku kallal kaudsel teel wägiwalda tarwitab. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Peab wastu andma!) Peab wastu andma? Selleks on sõjawäelased junkrukoolis õpetatud käsi tarwitama, mida eraisik aga mitte nii hästi ei oska. (Siseminister K. Einbund: Asutawas Kogus tuli ka lööminguid ette!) Härra siseminister teab muidugi juba oma ameti kohaselt neid asju paremini, mina seda ei ole näinud. (O. Strandman (töer.): Seda tulebigas parlamendis ette!)

Weel üks asi, mis mulle härra sõjaministri seletusest iseäraldusena silma paistis, oli nimelt meie sõjawäe terwishoiuaparaat. See aparaat läheb meile niiwõrd palju maksuma, et tema tegewuse juures ei tohiks mitte puudusi olla. Siin aga kuulsime, kui puruhaige inimene sõjawäe haigemajast wälja tuli ja ambulantsi läks, siis wabastati teda ainult üheks ainsaks päewaks. Teisel päewal pidi ta juba jooksharjutusi tegema. Härra ministri seletusest paistis wälja, et ta wastu siiski seal niiwõrd armuline oldi, et tal harjutusel mitte püssi kätte ega ranitsat selga ei antud. Ometi teadsid need, kes teda joosta lasid, et see mees terve ei olnud, waid haige, kes wast eile ambulantsis

wiibis ja et temale jooksmine mingisugust lõbu ei wõinud teha. Missugune tagajärg sellel jooksmisel oli, seda saime juba kuulda. Niisugune terwise eest hoolitsemine jätab wäga palju soowida ja wastutus kõigis neis asjus langeb igatahes sõjawäe terwishoiu kohtade peale. (Siseminister K. Einbund: Missiisünniks, kuis sõjawäeseisunnitaks ega käsutataks?) Teie, härra minister, olete ohwitser ja peate seda teadma, mis siis sünniks. Mina seda ei tea, kuid arwan, et siis sünniks see, et sõjawäes kord walitseks. (J. Laidoner (põl.): Siis sõidaksite Teie, härra Martna, kõige pealt siit minema!) Kuhu ma siis õige sõidaks? Teie seletuste järele on ju igal maal niisugune kord walitsemas, ärasõitmisest ei oleks rohkem kasu, kui Teil sellest lonkawast märkusest. Kuu peale minemiseks pole minul ju ka mitte wõimalust. (J. Laidoner (põl.): Meil walitseb weel wähe korda!) Härra kindral, see lause tuleb mulle meelde atestaati, mida härra sõjaminister enesele Tartust antuna ette luges. See on siis niisuguse korra wili? Härra sõjaminister tähendas siin ka selle peale, et sõdurid mitte ei kaebada selle üle, et neile ülekohut sündida. Kui härra sõjaminister meile tahab ütelda, et nende kaebamise wõimaluste mittetarwitamine sõdurite rahulolemisele ja kõigiti „heast korrast“ tunnistust andwat, mispärast siiski weel kirjade läbinuuskimist waja? Sõjaministeeriumi alamkomisjonis tuli küsimus, kirjade läbilugemise otstarbekohasus, kõnealla. Selle wadjadust põhjendati nimelt sellega, et kirjade läbilugemine, nuuskimine, on selleks tarwilik, et sõjawäe meeleolu tundma õppida. Ma ei tea, missuguste seaduste põhjal praegu weel — rahuajal — sõjawäelaste kirju läbi loetakse! — Tähendab, et sõjawäeülemad isegi ei usu seda, mida härra sõjaminister siin awalikult tahab tõeks kinnitada. Et löömist alamohwitseride poolt wahel ette tulla, olla ohwitseride madala hariduse pärast wabandataw, — seda tähendas sõjaminister, et karmi ümberkäimist sõduritega wabandada. Sõdurid on muuseas ka wäikese haridusega, ja kui nüüd wähe intelligent alamohwitser mitte intelligenti sõdurit on löönud, siis on see löömine loomulik ja siis peab sellest löömisest järeldama, et sõdurite juures löökide wastuwõtmine ka loomulik peab olema. Sellega ei wõi riigikodanik mitte rahul olla. Ei wõi seda mitte oletada, et

sõjawäelased, kellel mitte vähemalt keskkooli haridust ei ole, löökidega peavad leppima. Kahtlemata saab selle kohta härra sõjaminister, kui ta veel kord sõna võtab, lahkelt seletusi andma, kas langeb iga alama haridusega sõdur juba sellepärast teistsuguse õiguse alla.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin selle arupärimise puhul on üles tõusnud küsimus, nagu oleks sõjawäelased täiesti teistest riigikodanikest eraldatud selle tõttu, et nad rusikat tarwitanud ja kedagi löönud on. Edasi on tekkinud küsimus mingisuguse sõjawäes walitsewa piinamise süsteemi üle; iseäranis wiimane küsimus on suure tähtsusega. Walgas oli juhtumine, kus üks sõjawäelane eraisikut oli löönud ja niisuguseid juhtumisi olla ka mujal olnud. Kõige rohkem süüd weeretatakse ohwitseride peale. Aga meil ei ole mingisugust ohwitseride korpust, kus neil mingisugused õigused oleks. Kuid kohustused ja wastutus on ohwitseridel suuremad, kui teistel kodanikkudel. See on kahetsemisewäärt nähtus, et meil rusikaõigus walitsemas on, kuid seda ei saa mitte üksi sõjawäelaste kaela ajada, waid seda juhtub ka teiste riigikodanikkude juures. Oli isegi juhtumine Asutawas Kogus, kus üks liige teist löi. Walgas löi üks ohwitser jaamaülemat, kellega temal haridus ühesugune oli, kellel ühesugused õigused olid. Kahjuks on rusikaõigus mõnikord walitsemas ohwitseride keskel, kui nad sõnema on läinud, kui nad joobnud on. Ka kõrgema haridusega isikute juures on kaklemisi. Siin toodi ette, et sõjawäes olla traineerimine mingisuguseks piinamise meetodiks muutunud, kus üksikult sõdurilt palju rohkem nõutakse, kui tema teha suudab ja see ei käia sugugi spordi mõttega kokku. Suur wahe on individuaal spordi harjutuse ja sõjawäeosa traineerimise juures. Individuaal spordis teeb iga isik nii palju, kui tema tahab. Sõjawäes peab aga terve sõjawäeosa ühesuguselt saama wälja traineeritud, sest üksikud nõrgad mehed, kes õppesest maha jääwad, wõiwad lahingus sõjaajal teistele ja tervele wäeosale suurt kahju tuua. Et paljudel inimestel ei tuleks mitte maksta oma eluga, just selle tarwis on waja palju traineerimist. Siin toodakse ette, et meil Wene sõjawäe süsteem maksew olla, aga mina tähendasin just seda, et nimelt Wene sõjawäes oli wähe traineerimist. Seal oli waade selle asja peale

wäga sentimentaalne. Kui traineerimise juures juhtus mõni äpardus, siis waadati selle peale wäga waljult. Lääne-Euroopas selle wastu on waade hoopis teine. Kui seal traineerimise juures mõni äpardus juhtus, siis ei pandud selle peale mitte suurt rõhku. Seal on ka see waade pärit, et kas mitte ei tuleks manööwrite ajal ühe tuhanda tühjade padrunite peale üks kuuliga anda. Wiimane waade on Lääne-Euroopast pärit, aga mitte Wenemaalt, ehk ta küll seal Dragomirow'i ajal sõjawäes suurt lärmi löi. Kui Lääne-Euroopas keegi traineerimise juures wiga saab, siis on wastutus seal wäga wäike. Meil aga waadatakse selle asja peale palju laiemas maastaabis ja wastutus on ohwitseri peal palju suurem. Ma peataksin wähe sõjawäe kaswatuse juures. Siin on olemas kolm faktori: 1) waimline kaswatus, 2) tehniline õppus ja 3) traineerimine, mis seda tehnilist õppust läbi aitab teha. Meile heidetakse pahempoolsete ringkondade poolt ette, et sport koolis olla laialise iseloomu omandanud, et surutawat isikutunne maha, wangistatakse inimesi sel alal jne. Mina tähendan, et kui koolis rohkem sporti tehtaks, siis tuleks seda sõjawäes wähem läbi teha. Siin loetakse üksikutest juhtumistest, mis sõjawäes ette on tulnud, et meil mingisugune piinamise süsteem walitsemas on. See igatahes ei ole mitte õige waade ja seda wäga tähtsat faktori — traineerimist — ei wõi mitte kõrwale jätta. Kui meie seda teeksimise, siis ei oleks meil üldse tarwis kulusid sõjawäe peale wälja anda. Kui keegi härdest Riigikogu liigetest praeguse aja sõjawäe kirjandust loeb, siis näeb ta, et Prantsus- ja Inglismaal üksiku sõduri traineerimise peale palju suuremat rõhku pannakse, kui meie juures. Meie oleme selles asjas wäga kaugele maha jäänud. Mulle jutustas keegi kõrgem sõjawäelane, et kui meil peale sõda tuli üle minna õppuse peale ja kui kokku kutsuti wanemad sõjawäelased, siis awaldasid mõned arwamist, et meil on wäga raske individuaal õppust läbi wiia. Tähendati, et kes neid siis jõuab üksikult õpetada jne. Need rääkijad olid sõjaajal kõrgema koha peale saanud ja nad ei olnud peale masselise õppuse muud midagi näinud. Ma pean tähendama, et sõjawäe üksik traineerimine praegu just kõige tähtsam ongi.

Siis peataksin ma veel ühe wäga raske küsimuse juures s. o. sõduritega toorelt ümberkäimise asi. Nagu siin sõjaminister juba tähendas, on tulnud meil

sõjawäes üksikuid löömisi ette, kuid mina pean toonitama, et see väga halb asi on. Löömine, tulgu ta ohwitseri või alamohwitseri poolt, peab kõige karmimalt karistatud saama. Need, kes seaduse järele teise käsu alla on pandud, ei või kuidagi wiisi oma käskijate poolt löödud saada. Kui need juhtumised ette peaksid tulema, siis peavad süüdlased kõige waljemat karistust kandma. Ma pean veel kord alla kriipsutama, et meil neid juhtumisi väga vähe on ette tulnud ja praegu on näha, et nad ikka harwemini ja harwemini ette tulewad. Ka unterohwitseride korpus seisab sellest samast elemendist koos, mis teisedki. Et need wäärnähtused enam aset ei leiaks, selleks tuleb üldist waimlist kultuuri tõsta. Kui need juhtumised aga ikkagi peaksid korduma, siis muutuks meie seisukord tõepoolest hädaohhtlikuks. Kogemuste järele wõin ma tõendada, et Wene sõjawäes ja ka meil sõjaajal neid juhtumisi wõrdlemisi rohkem ette tuli. Praegu igatahes ei ole nende kaswamist mitte märgata, waid on näha paranemist selles asjas.

Siin toodi ette, et sõjawäkke olla wõetud neid, kes terwise poolest nõrgad olid ja kes sinna mitte ei kõlbanud. Mina tean, et Wene ajal seda küll õige tihti ette tuli, kuid et see ka meil ette tuleks, ei wõi ma mitte ütelda. Wõib ju olla, et mõned üksikud juhtumised on olnud ka meil. Igatahes on meil arstline läbiwaatus sõjawäkke wõtmise puhul palju kergem, sest sõjawäest kõrwahoidmine, kui kuritegu, on meie rahwa hulgas wähenenud, pea-aegu kadunud. Meie ei wõi muidugi oletada, et inimesed, meie noorsugu, niipalju on paremaks läinud, küll aga näitab see, et sõjawäeteenus meile nii kerge on, et inimesed põhjust ei leia ega tarwilikuks ei pea enda wigastamise, ehk mõnel muul teisel teel sellest pääseda. See on meie riiklises elus igatahes väga suur pluss.

Siis toonitati siin veel, et sõjawäkke on wõetud isikuid, kes terwisliselt nõrgad. Selle kohta on mul raske oma seisukohta awaldada, sest ma ei ole selles asjas eriteadlane ja ei tea mitte, misugune inimene terwisliselt nüüd sõjawäkke kõlbab ja kuidas tema kõlbulikkust ehk kõlbmatust selgeks teha. Soowitaw oleks igatahes, et seda mitte ei juhtuks, et haigeid inimesi sõjawäkke wõetakse.

Mis puutub sellesse, et sõdurit on reaoppuse asemele tööle pandud ja et see temale wastumeelt wõiks olla, siis tähendan selle kohta, et reaoppus igatahes palju

raskem on, kui töötegmine. Sel ajal, kui Wenemaal igalpool tööpäew 10 tundi ja enamgi pikk oli, oli reaoppuse kestwus kõigest 6 tundi päewas. Kaheksatki tundi ei suudaks keegi reaoppust teha, sest tuba 6 tunni järele on inimene nii tühaks saanud, et ta rohkem ei jõua. Üldse on töö sõjawäes nähtawasti meelitaw ala, sest sõjawäkke wõtmise juures püüawad nekrutid ikkagi töökohtadele pääseda, sest nad teawad, et sõjaajal nad samasse jääwad ja siis wäeliini seljataga töökohtadel arusaadawalt palju parem, kui ees, kus inimestel eluga riskeerida tuleb.

(Sekretäri kohale asub sekretäär A. Tupits.)

Mis puutub nüüd nendesse toladesse, kellest siin räägiti, siis on juhtumisi ette tulnud, et inimesed endid tolaks teewad, et sel teel wäeteenistusest wabaneda. Wene sõjawäes tuli sarnaseid juhtumisi väga tihti ette, kus isegi arstid leidsid, et väga raske on ütelda, millal inimene tõesti tola on, ehk millal ta ennast selleks teeb. Sellepärast inimest otsekohe sõjawäeteenistusest wabastada, on wõimatu, sest siis oleks, näituseks, Wene sõjawäes suure protsendi sõdurid koju laskma pidanud. Siin tõendas keegi kõneleja, et igas roodus olla oma tolad ja et ohwitserid sarnaseid tolasid sinna omaks lõbuks tahawad ja soetada püüawad. Inimeste kohta, kes sarnast arwamist awaldawad, wõib ütelda, et nad ise sellest tolast mitte väga kaugel ei ole. (Paremalt pool naer.) Iga ohwitser kahetseb, kui temale sarnased inimesed roodu juhtuwad, kes puudulikud ehk päris nüri mõistusega on ja et keegi neid enesele juurde soetada tahaks, sarnast juhust ei usu mina wabariigi sõjawäes küll ette tulnud olewat.

E. Kägu (kom.): Mina märkisin omale ainult mõned küsimused üles sõjaministri kõnest ja tahaksin nimelt peatada selle juures, mis käib sõdurite kaebewõimaluse kohta. Nimelt kutsuda rooduülem iga kuu lõpul sõdurid ja küsida neilt, kas kellegil midagi kaebamist oleks. Kui ka niisugune kord on, siis ei tohi ometi ükski sõdur midagi kaebada. Mina ütlen teile, et seal, kus mina teenisin, nimelt soomusrongide diwiisis, — see ei olnud mitte väga ammu, — seal käis ka igas kuus ülemus sõdurite käest küsimas, mis kellegi kaebada on, aga selleks ajaks pidid sõdurid nari taha minema ja seal wõisid nad kaebtusi sosistada. See ei ole

mitte muinasjutt, ma wõin seda enese kohta jutustada. Mind wõeti sõjawäkke ja teenisin seal juba kolm nädalat oma riidega. Wiimaks teada saades, et aidas riideid on, saatsin riided koju ja jäin aluspesu peale kasarmu. Kui mind õppusele taheti saata, ütlesin, et see ei ole minu häbi, kui ma alasti tänawale lähen, waid teie demokraatiale teeb see häbi. Siis wõeti mul lihtsalt kraepealt kinni ja wisati kartsa. (Naer.) Kui siis sinna tuli soomusrongide diwiisiülem polkownik Parts, siis tahtsin ma temale kaebama minna. Minult küsiti, mis sa sinna tahad minna. Ütlesin mispärast. Siis peeti mind 2 päewa kinni, et ma kaebama ei saaks minna. Wiimati anti uued riided selga. Tahtsin siis kirjalikult kaebtuse sisse anda, ka seda ei lubatud. Wiimaks ei jäänud muud nõu üle, et kui läksin ilma lubata polkownik Parts'i juurde ja tema ütleb: „No, waadake, ei saa sinna midagi teha, meil on ikka wähe riideid aidas ja...”

(Sekretääri kohale asub abisekretäär W. Pezold.)

Niisama oli lugu suhkruga. 24 puuda suhkrut segati ära kookuspähkli tuumega ja jagati sõduritele. Hakati järele pärima, mispärast seda tehakse. Tuli komandant, ja et keegi sõduritest ei julgenud kaebama minna, siis läksin mina ja küsisin. Minu järelepärimise kohta öeldi minule, et minul olla liiga teraw nina ja mind komandeeriti pärast seda juhtumist edasi 6 rannabatareisse.

Mis puutub toladesse, siis pean tähendama, et kõige selle peale vaatamata, et härra Laidoner seda julges maha salata, on neid tolasid siiski olemas. Siin on üks, kuid peale selle on neid weel palju. (Üldine naer.) Ma ei saa aru, kust kohast teil see naer tuleb. Häbi peaks teil olema, kui niisugust tõsist asja, nagu seda praegune küsimus on, naljaks peetakse. Soomusrongide diwiisi komandos oli sõdur, kes puruloll oli. See ei olnud mitte sõjaaajal, waid see oli rahuajal. See sõdur oli sõjawäest juba kolm korda ära jooksnud, kuid igakord toodi ta tagasi ja usaldati talle püss kätte. Kui waheaeg tuli harjutustes, tuli rühmaülem sinna ja hakkas norima. Ja nüüd öeldakse weel, et meil sõjawäes lollisid ei ole ja et neid ei tahetagi sinna. Niisuguseid asju ei tule mitte üks ega kaks korda sõjawäes ette, waid sõjawäes peetakse tolasid just sihikindlalt, et siis nende üle hea naerda oleks.

Härra Laidoner tähendas oma kõnes ka sõjawäe spordi peale. Pean tähendama, et sõjawäe õppust ei wõi sugugi mitte spordiks lugeda. Mina ei taha siin mitte üksikasjalikult spordiharjutuste wõtteid arutama hakata, kuid pean tähendama, et selle spordiga, mis sõjawäes aetakse, ei saa inimene mitte jõudu juurde, waid ta kaotab oma wiimase jõu ära. Näituseks, sõdurid aetakse wälja ja lastakse ühtesoodu kaks kunni kolm wersta läbi soode ja rabade joosta. Peale kahe-minutilist paigalseismist on sõdur sunnitud edasi jooksuma. Arusaadaw, et inimesel sel moel wiimane jõud ära kaob ja ta maha kukkudes kogu oma püssiga sinna lamama jääb. (Wähelhüüded paremalt poolt: Mis teie räägite?) Ma ei räägi seda mitte teiste andmete järele, waid ma olen seda kõik ise läbi teinud. (J. Laidoner (põl.): Teie läheks tarwis kuus wersta joosta!) Mina olen oma aja juba ära teeninud, aitäh, kuid wõib olla tuleb mul seda weel teha, selle juures olen ma kindel. Kindel on, et niisuguse traineerimisega inimene mitte tugewaks ei saa, waid see on inimese piinamine. Wõin teile weel näituse tuua. Sõdurile antakse püss kätte ja lastakse seda eemalhoitud kätes hoida 15 minutit. Peale selle tuleb rooduülem ja wajutab sõrmega püssi otsa peale. (Wähelhüüded paremalt poolt: Wale!) Misjaoks wale? Kas teie, härra Laidoner, wõite niikaua püssiga seista? (Naer.) Kui püssiots alla waob, siis saab selle eest kas kolm päewa kodust aresti ehk üks öö kartserisse. (Wähelhüüded ja naer.) Kellele teie räägite, mina olen seda ära näinud, nii et see mitte mingisugune anekdoot ei ole. Kui nimetatud püssiharjutus möödab on, antakse sõdurile, peale wieminutilist waheaega uuesti püss kätte, mida tema ühe käega peab wiis minutit ülewal hoidma. Ja kui mõni wast seda mitte läbi ei tee, saab tema jällegi karistada. Õpuselt tuppa tultes pannakse sõdurid kasarmus laulma, mis kunni kella üheksani kestab. Kõige hullem asi on weel see, et sõdurid pannakse uulitsal marsides niisuguseid laule laulma, mis teistele kaas-kodanikkudele jälkustunde peale ajab. Kui sa oma suud lahti ei tee, siis saad sa jälle kartsa. (Wähelhüüded.) Teie ei pruugi minule sugugi mitte wastu waielda, sest mul on sõjawäe laulud peas ja kui on noori naisterahwaid lähedal, seda ropumaks lähewad laulud. See oli Wal-

gas. Jõudsime Walga staabi eest läbi marsides „Säde“ seltsimaja juurde, kus salkkond noori naisterahwaid seisis. Neid nähes sunniti meid ühte väga roppu laulu laulma. Et mina oma suud lahti ei teinud, siis pandi mind Pikka uulitsat mööda jooksmas kunni Waksali uulitsa nurgani. Koju jõudes määrati mulle terve öö kartas istuda. Igatahes on laulmine marsides väga hea, sest laulu takti järele on kergem marsida, kuid laulud ei peaks mitte niisugused olema, mis kaaskodanikudele häbipuna palgesse ajab.

Juhataja K. Wirma: Sõna on härra sõjaministril. (Wahelhüüe: Pange Kägu laulma!)

Sõjamineister J. Soots: (Wahelhüüded pahemalt poolt: Lugege meile laule ette!) Arupärimistel on minule härrad Piiskar, Martna ja Kägu küsimisi ette pannud. Teised ehk wabandawad, kui ma rkl. Kägu'le kõige esiteks wastan sõdurite laulmise kohta.

Sõjaajal oli tähele pandud, et mõned sõdurid oma iseloomu poolest niisugused on, kes mittewiisakaid sõnu omale laulude sisse püüawad wõtta. Selleks ei sunni neid keegi. Sõjamineister pööras tähelepanu selle peale, ja tema poolt sai päewakäsk wälja antud, mis roppude laulude tarwitamist ära keelab. Selle päewakäsu sisu sai omal ajal ajalehtedes awaldatud. Loomulikult ei saa sõjamineister ise iga sõduri järele walwata, kuid selleks on igale sõjawäe jaoskonnale korraldus tehtud. See kõik näitab, et ülemalpool niisugust mittewiisakust ei soowita. Just sõdurid on ise need, kes seda teewad.

Mis puutub härra Piiskar'i ja Martna küsimistesse, siis on nad enam-wähem ühesugused. Et aga härra Martnal need küsimised selgemad on ja et tema ka suurema rühma esitaja on, siis wastan ma esiteks temale. Usun, et härra Piiskar mind wabandab. Härra Martna tähendas ja kriipsutas alla, et sel isikul ei olnud minu ütelse järele tsiwiiliskutega läbi käies tarwisminewat külmawerd. Meil sõjawäes on niisugune kord maksew, kus nõutakse, et peab wiisakas olema ka omale alluwate isikute kohta. Niisuguseid juhtumisi ei tule seal mitte ette, nagu siin, kus härra Wain tarwitas niisuguseid ütelse sõjaministri kohta, mida ta sõjawäes olles oma otsekohese

ülemuse kohta mitte tarwitanud ei oleks. Rkl. härra Laidoner kõneles, et ka meie ametnikud wiisakad ei olla. Kõrgemate ametnikkudega wõida weel rahul olla, kuid alamate ametnikkudega ei ole lugu mitte nii. Waadake, meie ohwitseridel tuleb just nende alamate ametnikkudega tegemist teha. Ma tahan alla kriipsutada, et siin teataw wahe on olemas. Ühelt poolt sõjawäelastelt nõutakse wiisakust ja õpetatakse seda seadusega, kuna teiselt poolt tsiwiilametnikkudel seda nõutud ega õpetatud ei ole. Nii siis on ohwitseril, kes harjunud wiisaka ümberkäimisega, tarwis oma närwisid pingutada, et mittewiisaka isikuga rääkides külmawereliseks jääda. Mis aga puutub sellesse, et sõjamineister süüdlasi mitte kohtu kätte ei anna, waid neid ise karistab, siis on sõjawäe nuhtlusseaduses ette nähtud, et neid isikuid wõib karistada distsipliinaar korras. Tsiwiil koodeksis on öeldud, et ülemus wõib karistada teoga haawamise eest 3—5-päewase arestiga. Nii et mina distsiplinaarselt ei ole määranud sisu poolest kergemat karistust, kui kohus peale oleks pannud. Tsiwiil koodeksis on niisugune paragrahw olemas, et sel juhtumisel, kui keegi teist on sõnadega haawanud ja teine teda teoga wastu haawab, siis loetakse nad kwiteerituks. Ma karistasin neid siiski, selle peale waatamata, et kohus ehk seda teinud ei oleks, sest et tuli awalikuks, et need tsiwiiliskud sõjawäelaste wastu mitte küllalt wiisakad ei olnud.

Terwishoidlise aparadi asjus tahtsin teie tähelepanu selle peale juhtida, et ühes sõjawäeosas kergem teenistus ja teises raskem on. Wahiteenistus on kergem, kui näituseks piiri peal olemine. Ja sellepärast määratakse ka wahipataljoni rohkem nõrgema terwisega sõdurid, kui mujale. Mis puutub sõdurite kaebtusesse, mida härra Martna oli üles tõstnud, siis peab ütlemata, et sõjaajal lugu selles asjas halb oli. Nüüd rahuajal protokolleriitakse kaebtused ära, ja kui nad põhjendatud olid, siis antakse asjale käik. Kirjade kontroleerimise tõttu saadakse sõdurite meeoleu kohta sarnaseid teateid, mis kaebtustega kätte ei saa. Sõjamineisteriumil on tarwis teada, kuidas, näituseks, sõdurid oma kasarmuga rahul on. Kirjade kontroleerimine on tähtis ka poliitilise meeoleu selgitamiseks. Selle läbi saadakse teada, kuidas, näituseks, isand Kägu sarnased agiteeriwad, missuguseid instruksioone nad annawad ja kellele nad

kaebada käsiwad. Praegu, kus niisugune poliitiline transiit idasse läheb, oleme meie selle transiidi ümberlaadimise punktiks. (Naer saalis.) Siin tulewad terwed puudad „Rote Fahne't“, „Uut Ilma“ ja teisi enamlisi lehti. Kuhu need siis lähevad? Nad peawad ju kuhugile minema ja seda on tarwis teada, kuhu nad lähevad. Mis puutub sellesse, mis härra Martna ütles, et mina olla ütelnud, et un-terohwitserid on wäheuse haridusega ja sellepärast nagu oleks neil lubatud lüüa, siis, waadake, asi on ikkagi niisugune, mida madalamal kultuurilisel järjel keegi seisab, seda rohkem on temale wabandatawad niisugused wõtted, mis teisele, kes kõrgemal kultuurilisel järjel seisawad, mitte wabandatawad ei ole. Mina ei toonud seda ette mitte selleks, et ütelda, et see nii peaks olema, nagu wõiks harimata inimene lüüa, aga ainult kui wabandawaid motiivisid. Ja selles mõttes pean ma ütleva, et härra Piiskar peaks ise kõige pealt selleks tööd tegema, sellepärast et praegune sõjawäeteenistus on niiwõrd lühikene, et meie sõduritele ainult mõned tehnilised teadmised wõime anda, aga meie ei jõua neid mitte ümber kaswatada, kui nad koolis enne kaswatust pole saanud. See löömine on igatahes kaswatuse puudus. Sellega oleks siis kõik need küsimised, mida härra Martna ette pani, wastatud.

Mis puutub härra Piiskar'i küsimistesse, siis olid nad peaaegu samasugused, kui härra Martna omad. Temal oli aga siiski weel üks punkt, mis nõuab eraldi arutamist. See oli see, et tema ütles, et waadake, siin köidetakse inimesi peapidi seina külge jne. Mina pean ütleva, et üksikud löömisejuhtumised ka kõige paremas sõjawäes ette tulewad, nende wastu ei ole ükski sõjawägi garanteeritud. See on juba ajalooline nähtus. Kuid mis puutub aga nendesse uutesse andmetesse, mis härra Piiskar siin ette tõi, et siin peapidi kinni seotakse, siis wõin ma ütelda, et seda asja on kohtuwõimud uurinud ja ei ole mingisuguseid andmeid selle kohta saanud. Ja sellepärast mina ei tohi mitte uskuda, et nüüd Eesti sõjawäes niisugused juhtumised ette on tulnud. Wõib olla olid nad ette tulnud „punawäes“ wõi mujal, kuid Eesti sõjawäes sarnaseid juhtumisi olnud ei ole.

J. Piiskar (is.): Mina ei taha härra sõjaministriga waidlema hakata. Pean aga imestama seda tooni, mida tema heaks

arwab tarwitada ja mida meie kindralid üldse heaks arwawad tarwitada. Härra Laidoner küll nimesid ei nimetanud, aga tema kõnest peab järeldama, et tema nimetas toladeks selle arupärimise esitajaid. Minul jääb üle ainult järeldus teha, et sarnaste wäidete esiletooja ise sellest ka mitte kaugel ei ole.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liige Piiskar, ma palun igatahes isiklisi haawamisi mitte teha. Mina ei saanud aru, et rkl. Laidoner kedagi isiklikult oleks haawanud, aga teie teete seda ja ma kutsun teid korrale.

J. Piiskar (is.): Mis aga puutub nüüd härra sõjaministri seletusse, et tema ei taha loobuda erakirjade kontrollist ja loodab erakirjade abil selgusele jõuda, missugused kasarmuolud Pärnus wõi Wõrus on, siis ma arwan, et kui härra sõjaministril ei ole muud allikat sõjawäes walitewate puuduste teadasaamiseks, kui ainult eraisikute kirjad, siis on see väga kurb.

Edasi tahaksin härra sõjaministrile tema komplimendi eest, et mina peaksin ise tööle asuma meie sõjawäe korraldamisel, tänu awaldama ja loodan tema lahket lubamist ära kasutada ja sõjawäeosad tema lahke lubaga läbi käia. (A. Tupits (põl.): Teie olete väga raske arusaamisega!) Igatahes mitte nii raske, kui teie.

Ma panen ette arupärijate nimel wastu wõtta järgmine ülemineku-wormel: „Ära kuulates sõjaministri seletuse arupärimise peale Tallinna wahipataljonis ettetulnud sündmuste kohta, tunnistas Riigikogu selle mitterahuloldawaks, leiab, et Eesti sõjawäes walitseb sarnane kord mis wõimaldab wägiwallatarwitamise sõdurite kallal, mille tagajärjel on lühikese aja jooksul hulk kurbi juhtumisi ette tulnud, peab tarwilikuks niisuguse korra likwideerimise ning läheb päewakorras edasi.“

Juhataja K. Wirma: Enne kui sõna edasi anda, teatan, et rkl. Arro poolt on sisse tulnud liht ülemineku-wormel.

J. Wanja (kõm.): Kõige pealt ma tahaksin tähendada selle kohta härra sõjaministri wastuses, et olla karistatud neid sõjawäelasi, kes oma rusikaõigust on tarwitanud. Tähendaksin selle kohta, et need karistamised on olnud väga wäiksearwulised ja ainult neil juhtumistel, kui asi puutunud mõjuwamatesse tsiwiilisiku-

tesse. Mina tean, et neid juhtumisi on rohkem olnud, ja kui löödaw isik on juhtunud wäiksem isik olema, siis ei ole mingisugust karistust olnud. Niisama oli siin ka wastuwäide ülekuulamiste kohta, mida ükskord kuus tehakse. Härra sõjamineister ei salga isegi, et meil Wene süsteem peaaegu terwel määral maksab. Mina teenisin ise Wene sõjawäes ja tean, et kunagi ei tohtinud rooduülematele kaebtusi ette tuua. Kui seda tehti, siis satuti selle tagajärjel ikka tagakiusamise alla. See, kes kaebtust tõstis, sattus süüdistatawa tagakiusamise alla ja tema seisukord oli raskem ja halwem. Mina olen teeninud weneaegses sõjawäes ja tean, missugune kord seal oli. (J. Kesküll (majand.): T ü h i j u t t !) Ei ole tühi jutt. Mina elan seal, kus ümberringi on kasarmud ja sellepärast on mul wõimalus sõjawäe olukorda rohkem tähele panna. Pean ütleva, et sõjawäes laulud niisugused ropud on, ja alati lauldakse, et kogu Juhkentali lapsed nad pähe õppisid ja laulsid. Kord ei olnud neid laule enam kuulda, kuid wiimasel ajal on neid juba jälle laulma hakatud, mis tähendab, et sõjainistri päewakäsk küllalt pole aidanud. Mina toonitan weel kord seda, et meie sõjawäes maksab seesama süsteem, mis endises Wene wäeski ja süsteem süweneb igapäewaga ning läheb kaugemale. Demokraatlikes wabariigis peaks olema niisugune kord sõjawäes, mis enam-wähem kokkukõlas oleks rahwawalitsusega ja olukorraga. Et meil wana Wene kord sõjawäes walitseb, tuleb sellest, et suurem jagu ohwitserisid on weneaegsed ning on selle korraga wäga harjunud ning talitawad ka selle järele. Mina ei ole mitte selle traineerimise wastu, kuid seda tehtagu niimoodi, et ta loomulik oleks ja mitte piinamiseks ei kujuneks. Ma tahaksin puudutada nimelt seda asja, et sõduritel peaks wõimalus olema endil ka osa wõtta neist korraldustest, mis nende juures tehakse. (Paremalt poolt: Nõukogu!) Ja just nõukogu. Ma tahtsin just seda ütelda, et sõjawäes peaks olema nõukogu. Ma ei toonita mitte seda, et peaks olema niisugused nõukogud, kes sõjawäge juhiks, waid aitab ka sellest, kui oleksid ka niisugused nõukogud, kes aitaksid majanduslisi asju korraldada, walwaksid sõjawäe õpetuse järele, et see üle piiri ei läheks, ning selle järele, et sõdurite prowiis ega riie ei läheks mitte ülemate tasku ja et ülemate näpud mitte nii pikad ei oleks, et mõnikord ka sõduritele

wastu kõrwu puutuwad. Ei saa ju salata, et niisugused nõukogud wäga kasulikud asjad on ja punawäes on nad ka olemas. (A. Tupits (põl.): Ei ole ena m!) Kuigi mitte sõjawäe juhtimisest osa ei wõta, on nad siiski teisel alal olemas ja seal on ka kontrollkommisjon, kes walwab majandusliste olude üle ja wõtatab osalt ka osa sõjawäe juhtimisest. (J. Laidoner (põl.): See oli 1917 aastal.) See on ka praegu ja kui Wene wägi seda wõib lubada, miks siis mitte ka Eesti. Peab ütleva, et Wene wäes on kord wäga eeskujulik ja just need komiteed aitawad wahekorda hea hoida ülemate ja alamate sõjawäelaste wahel. Teie teate wäga hästi, et meie wäes hüüdsõna kaswab „staabid laiali“, kuna Wene wäes seda mitte pole ja see tuleb sellest, et meil pole ühtlust, mis aitab distsipliini pidada ülemate ja alamate wahel, nii kui see punases wäes on. (Naer paremal pool ja keskel.) Meil on ülemus see „a“ ja „o“ ning sõduril pole mingisugust sõnaõigust. Kui antaks ka sõduritele organiseerimise wõimalus, et sõduri peale waadataks kui inimese ja Eesti wabariigi kodaniku, aga mitte kui looma peale, siis oleks lugu hoopis parem. Meie seda ei tahagi, et nad asutaksid kommunistlisi kollektiive, — seda teeme meie isegi, — waid oleks hea, kui teie annaksite sõduritele sellegi wõimaluse, et nad organiseerida wõiks maaliitlisi ja kristlikka kollektiive, juba seegi oleks suur kasu. Andke neile wõimalus loengute ja haridusliste kursuste korraldamiseks jne. Teil on aga sõjawägi niisugune olemus, kellega wõidakse mängida, ning käskida ka seda teha, mis mitte kõlbline pole. (Wahelhüüe: Wene wägi on ju selle tõttu nõrk!) ... Aga teie saite Judenitschiga Wene punawäe käest peksta ja said kõik teised, kes nõukogude-Wenemaale kallale kippusid. (Wahelhüüe, naer.) Mina ei üsu küll mitte, et sõduritele wõimalust annate komiteesid luua jne. (J. Laidoner (põl.): On ju sarnaseid seadusi olemas!) Iga sõdur teab seda wäga hästi, et see piinamiste, peksmiste ja üleliigsete traineerimiste pealesundimine kaob alles siis, kui kaob see süsteem ja ka see walitsus, kes sarnast süsteemi ülewal peab.

Mina panen ette niisuguse üleminekuwõrmeli:

„1) Sõjainistri seletus mitterahuldawaks tunnistada;

2) walida komisjon kõikide Riigikogu rühmade esitajatest arupärimises ettetoodud asjaolude täpiseks järeuurimiseks ja

3) walida üheteistkümne liikmeline komisjon, keda kohustada ühe nädala jooksul välja töötama seaduseelnõu sõjawäeosade komiteede kohta, kelledel oleks ülesandeks sõdurite õiguste kaitsmine nii majanduslikes kui ka üldse eluolude korralikkuse suhtes.“

W. Ernits (sd.): Mis puutub sellesse asjasse, siis ei ole mul võimalik tema kohta seletust anda, kuna mul materjali, mis tema faktiliste väidete kohta käiwad, mitte olemas ei ole. Kuid mina tahan kõneleda ühest teisest küsimusest.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liige Ernits, palun rääkida mitte sellest teisest küsimusest, waid asjast enesest. (Naer.)

W. Ernits (sd.): Asi on selles, et minu teada on see kõik sõjawäes juhtunud. Mina olen selle üle kõnelenud härra sõjaministriga ja olen ise korraldanud kaks kollektiivi, olen korraldanud loenguid. (M. Martna (sd.): Kindral Laidoner ei lubanud sõjawäelastele kõneleda. Naer.) Seda tehtakse praegu Wiljandis, Pärnus edasi. Et asja hästi korraldada, on tarwis sellekohased instruksioonid. Igatahes olen mina kindel, et hariduse edenemisega kaowad ka sarnased wäärnähtused sõdurite keskel, nagu sündmata laulude laulmine jne.

4. Liht ülemineku- **Juhataja K.**
wormeli wastu- **Wirma:** Panen
wõtmine. ülemineku-wormelid
hääletamisele nende
sissetuleku järjekorras. Kõige enne tuleb
hääletamisele rkl. Piiskar'i wormel, siis
rkl. Wanja ja rkl. Arro oma. Keegi

wastu ei waidle, siis asun ma hääletamisele. Panen hääletamisele rkl. Piiskar'i ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, sellega on see ülemineku-wormel nähtawa häälteenamusega tagasilükatud. Panen hääletamisele r. e. Wanja ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, sellega on see ülemineku-wormel nähtawa häälteenamusega tagasilükatud. Nüüd panen hääletamisele rkl. Arro poolt ettepanud ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, sellega on rkl. Arro ülemineku-wormel nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

5. Koosoleku lõpetamise küsimus. Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde üle. (Wahelhüüe: Koosolek lõpetada!) On tehtud ettepanek koosolekut lõpetada. Kas keegi selle kohta sõna soowib? Sõna on rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Ettepanek koosolekut lõpetada tehakse, kui alles üks wõi kaks päewakorrapunkti läbi on. (Wahelhüüe: Lõpetada!) Sellega katsetakse asja käiku sihikindlalt wenitada. Teen ettepaneku koosolekut jätkata...

Juhataja K. Wirma: Palun rahu!

J. Piiskar (is.): Teen ettepaneku koosolekut jätkata, ja kui enamus leiab selle tagasilükatawale olema, siis oleme sunnitud sellele alla heitma ja protesteerima selle, kui enamuse wägiwalla wastu vähemuse suhtes.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Teatan, et koosoleku lõpetamise poolt on 28 häält ja wastu 23 häält. Seega on otsustatud tänane Riigikogu koosolek lõpetada.

Koosolek lõpeb kell 12.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Sekretäär **A. Tupits.**

Abisekretäär **W. Pezold.**

